

¹⁶ Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII ст. // Праці комісії для вивчення історії західноруського та українського права. – К., 1928. – Вип. 4. – С. 48.

¹⁷ Гурбик А. Копні суди на Україні в XIV – XVI ст. // Український історичний журнал. – Київ, 1990. – № 10. – С. 114.

¹⁸ Костюченко О. Ю. Історія зародження та розвитку інституту апеляційного оскарження судових рішень на території України // www.apcourt.kiev.gov.ua

¹⁹ Шекера І. М. Литовские статуты и правовое положение крестьян Украины в XVI веке // Первый Литовский статут 1529 года (Материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута). – Вильнюс, 1982. – С. 114.

²⁰ Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII ст. // Праці комісії для вивчення історії західноруського та українського права. – К., 1928. – Вип. 4. – С. 64.

²¹ Ідзьо В. Українська держава в IX-XIII століттях. – Львів: Сполом, 2004. – С. 98.

²² Суд і судочинство на українських землях в XIV – XVI ст.ст. / За ред. П. Музиченка. – Одеса: Астро Принт, 2000. – С. 123.

²³ Горбань М. Копний суд над відьмою // Червоний шлях. – Харків, 1925. – №8. – С. 146-148.

²⁴ Любавский М. Областное дѣление и мѣстное управление Литовско-Русскаго государства ко времени издания Перваго Литовскаго статута. – Москва, 1892. – С. 661.

²⁵ Костицький М. Відновне правосуддя в контексті правової політики в Україні // www.scourt.gov.ua

Отримано 16.10.2008

Резюме

В данной статье рассматриваются основные свойства копных судов, которые действовали на украинских землях в XIV – XVIII веках. Среди них автор сосредоточил свое внимание на следующих: обычный характер, органическая связь с территориальной общиной, совершение следственных, судебных и исполнительных функций, существенное влияние общественного фактора, сельская юрисдикция, соседско-территориальный характер, юридическая связь с государством, утверждение христианства как идеологической основы, а также примирительный характер.

Г. П. ГУМЕНЮК

Ганна Петрівна Гуменюк, аспірантка юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

«САКСОНСЬКЕ ЗЕРЦАЛО» (XIII ст.) ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ НІМЕЦЬКЕ ПРАВО

«Саксонське зеркало» регулювало правові відносини з конституційного права, судоустрою, ленного права, кримінального права та кримінального процесу, сімейного та спадкового права, селянського та сусідського права. Складається «Саксонського зерцало» з трьох частин: передмов, земського (Landrecht, далі – Ldr.)¹ та ленного права (Lehnrecht, далі – Lnr.)².

На сьогодні «Саксонське зеркало» вже не є діючим правом. Протягом XVII–XIX століть воно вийшло з ужитку спершу там, де свого часу зародилося. В Прусському королівстві воно було витіснене введенням «Загального земського права» (*Allgemeinen Landrechts*) в 1794 році, а в Королівстві Саксонія – шляхом запровадження «Саксонського цивільного кодексу» (*Sächsische Bürgerliche Gesetzbuch*) 1863 року. В землях Ангальт та Тюрінгія окремі положення «Саксонського зерцала» діяли до запровадження в 1900 р. чинного до тепер «Цивільного кодексу Німецької імперії» (*Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*). Тривалість його застосування, починаючи від періоду виникнення між 1220 та 1235 рр. і до того, як в 1932 р. Імперський верховний суд у своєму рішенні

здійснив на нього останнє посилання, складає не менше 700 років. Такого тривалого застосування та територіального поширення не мав жоден німецький правовий документ.

А тому немає нічого дивного в тому, що в чинному сьогодні німецькому праві присутні численні правові ідеї та елементи правових норм, які беруть свій початок у «Саксонському зерцалі». Підтвердженням цього можуть стати наступні приклади з різноманітних сфер правового життя.

В статті § 1969 *Німецького цивільного кодексу (BGB)*³ йдеться про те, що спадкоємець зобов'язаний протягом 30 днів після відкриття спадкування виплачувати аліменти тим членам сім'ї постраждалого, котрі мають на це право. Також він повинен дозволити їм користуватися житлом та предметами домашнього вжитку. В усьому цьому не важко впізнати положення «Саксонського зеркала» (Ldr. I 22, 1-3), де йдеться про те, що спадкоємець протягом тридцяти днів мав утримувати прислугу і виплатити їй заробітню платню.

«Спадкоємець зобов'язаний протягом перших 30 днів після набрання чинності права спадкування гарантувати членам сім'ї заповідача, котрі до моменту його смерті проживали з ним та отримували від нього матеріальну допомогу, утримання в тому самому розмірі та забезпечити користування будинком, а також предметами домашнього вжитку» (§ 1969 Abs.1 Satz).

«Спадкоємець повинен перш за все виплатити заробітню плату прислугі, у тому розмірі, який їй належав у день смерті господаря, а також протягом тридцяти днів утримувати її для того, щоб дати їй змогу знайти інше місце праці.» (Ldr. I 22, 1-3)

Відповідно до 56 статті Німецького цивільного кодексу, утворення або заснування нового об'єднання (Verein) (право **об'єднань – сукупність правових норм, котрі регулюють діяльність об'єднань, союзів, корпорацій**) може відбутися лише тоді, коли до нього входитиме не менше, ніж семеро членів, які підпишуть статут об'єднання. З раціональної точки зору не можливо пояснити те, чому автор *Німецького цивільного кодексу* 1896 р. вибрав саме число сім для позначення мінімальної кількості членів, необхідних для утворення об'єднання. Число сім у далекому і казковому Середньовіччі мало особливе значення: семеро гномів, одним махом вбити сімох зайців і тому подібне (*Sieben auf einen Streich* – (нім. вислів) – одним махом). Таке саме особливе значення число сім мало й у середньовічному праві. В «Саксонському зерцалі» родинна спорідненість рахувалася до сьомого покоління (Ldr. I 3, 3), а також існувало сім військових щитів (*Heerschilden*)⁴.

«Реєстрація може відбутися лише за умови наявності семи членів майбутнього об'єднання.» (§ 56 BGB)

«Якщо градація військових щитів закінчується на сьомому щиті, то також на сьомому поколінні закінчується і родинна спорідненість.» (Aus:Ldr. I 3, 2)

У судовій практиці Федерального суду Німеччини існують рішення з права дорожнього руху, котрі серед багатьох транспортних засобів надавали перевагу тому транспортному засобу, який був ближче до вузького для проїзду мосту, або ближче до вільного місця паркування для автомобіля. Німецький Цивільний Кодекс щодо цього також стоїть на позиції, що в кожному випадку перевагою має користуватися той транспортний засіб, який першим досягне вузького для проїзду місця, чи місця для паркування. На сьогодні ці правила регулювання зафіксовані в параграфі 12 п'ятого абзацу *Положення про правила дорожнього руху (Straßenverkehrsordnung)*⁵, хоча своє походження вони беруть в «Саксонському зерцалі».

«Щодо вільного місця для паркування, то перевагу має той, транспортний засіб, який досягне його першим...» (Aus:§ 12 Abs. 5 StVO)

«Транспортний засіб, який першим вийде на міст, має право першим його і перетнути...Хто першим приїде до млину, має право першим молоти» (Aus:Ldr. II 59, 3-4)

Також у сучасному кримінальному праві містяться правові ідеї, котрі за своїм змістом нагадують ідеї «Саксонського зеркала». В § 46 Кримінального кодексу Німеччини (*StGV*)⁶ регулюється характер примирення між злочинцем та жертвою, де зокрема зазначається, що суд за особливих обставин може пом'якшити покарання. Передумовою для цього може бути намагання злочинця досягнути згоди з потерпілою стороною. В

«Саксонському зерцалі» після відновлення «Rechtsfriede» (правового порядку) ця потреба розумілася крізь призму правового поняття «*Sühne*» (покаяння). Таким чином, знаходилося правове примирення між злочинцем і потерпілою стороною.

«Якщо злочинець... намагається досягти порозуміння з потерпілою стороною... повністю або в переважній більшості виправити свою помилку... то в такому випадку суд може пом'якшити покарання або... звільнити від покарання». (Aus: § 46 a StGV)

«Покаяння (Sühne)...яке проголошується в суді, повинно було бути виголошене у присутності судді і двох чоловіків». (Aus:Ldr. I 8, 3)

У ранньому та пізньому Середньовіччі кримінальні злочини в основному не розслідувалися якоюсь установою. Передумовою для покарання за здійснення кримінального злочину був судовий позов, представлений на розгляд судової колегії (обвинувачувальний процес). Протягом століть діяв правовий принцип «*de nema pozivacha, nema i suddi*». Вперше перші форми кримінального процесу або кримінального розслідування, мали місце в XII ст. і призвели згодом до запровадження службового розслідування кримінальних злочинів. Протягом XVI століття інквізиційний процес (процес розслідування), котрий серед всього іншого характеризувався запровадженням розслідування злочинів спеціальними органами та дослідженням самого процесу скоєння злочину, значно витіснив старий обвинувачувальний процес. Але незважаючи на це, навіть сьогодні деякі злочини розслідуються лише на вимогу потерпілої сторони.

«Той, хто в протизаконний спосіб пошкодить або знищить чуже майно... має бути покараний». (Aus:§ 303 Abs. 1 StGV)

«У випадку скоєння злочинів, передбачених §§ 303 до 303 b, розслідування відбувається лише на пропозицію потерпілої сторони, за винятком тих випадків, коли уповноважений орган кримінальних розслідувань (Strafverfolgungsbehörde), зважаючи на особливий громадський резонанс, вирішить здійснити, всупереч забороні, втручання в процес розслідування». (§ 303 c StGV)

«Нікого не можна примушувати всупереч його волі до подання судового позову. Кожен має право скільки завгодно приховувати факт заподіяння йому шкоди. У випадку, якщо він кликатиме на допомогу (Notruf), мусить робити це згідно з чинним правом, адже цим самим він подає судовий позов». (Ssp. Ldr. I 62, 1)

По-особливному значний вплив норм «Саксонського зерцала» на нині чинне німецьке право присутній у галузі сусідського права. При введенні в дію Німецького цивільного кодексу в 1900 р., правові відносини у цій сфері були збережені в компетенції земельного права. А власні правові норми на земельному рівні в галузі сусідського права з'явилися значно пізніше. Зовсім не є випадковістю те, що, наприклад, закон 1997 р. «Про сусідські відносини» (Nachbarschaftsgesetz)⁷ землі Заксен-Ангальт містить у собі положення, які дуже нагадують норми «Саксонського зерцала».

«Огороджу можна встановлювати на межі... лише за умови згоди сусіда або сусідки...». (Aus: § 24 Abs. 3 NbGLSA)

«Той, хто хоче встановити межовий камінь або посадити дерево, яке буде служити межовим знаком, повинен отримати згоду того, кому належить земля на протилежному боці». (Aus:Ldr. II 50)

«Сусід або сусідка... повинні облаштувати свої будівельні конструкції таким чином, щоб дощова вода, стічні води та інші рідкі речовини не попадали на сусідську земельну ділянку». (Aus: § 33 NbGLSA)

«Ніхто не має права дозволяти стікати своїй дощовій воді на сусіднє подвір'я». (Aus:Ldr. II 49, 1)

Як і колись актуальним є правовий принцип про те, що право на користування своєю власністю діє лише в певних межах. Справа в тому, що не дозволяється, щоб один власник землі дошкуляв своєму сусіду неприємними запахами, шумом чи якимось іншими небезпеками зі свого двору (§ 906 BGB). Співвідносними з цими положеннями є також норми «Саксонського зерцала», де, зокрема, йдеться про свинарники, туалет чи хлібопечкарську піч, які повинні бути віддаленими від сусіднього двору на певну визначену відстань і споруджуватися з відповідними заходами безпеки.

«Кожному господарю подвір'я дозволяється займатися діяльністю при якій можуть виділятися гази, утворюватися дим або пара, неприємний запах, сажа, надмірна

теплота, виникати шум, вібрація і подібне до цього лише до тієї міри, поки це не шкодить його сусіду». (§ 906 Abs. 1 Satz 1BGB)

«... хлібопекарська піч, туалет і свинарник повинні бути віддаленими від огорожі не менше, ніж на три фути... Крім того, кожен зобов'язаний слідкувати за своєю хлібопекарською піччю і своєю брандмауер, щоб вони не причинили шкоди і щоб іскорка не потрапила на подвір'я сусіда. Якщо туалет стоїть навпроти сусідського подвір'я, то його треба огородити землею». (Ldr. II, 51)

Набагато важче знайти схожість з нормами «Саксонського зеркала» в сучасному конституційному праві. Частина преамбули Основного Закону (Grundgesetz)⁸, де міститься положення про відповідальність німецького народу перед Богом, у зв'язку з християнською самосвідомістю, найповнішою мірою співвідноситься з середньовічними правовими уявленнями.

Стаття 2 Основного Закону гарантує кожному громадянину свободу у вільному вираженні своєї особистості. Стаття 3 передбачає рівність всіх громадян перед законом. Середньовічному праву XIII століття таке обширне розуміння свободи було невідоме. Проте, попри всю свою незвичність, Ейке фон Репков в *Ssp. Ldr. III 42, 3-6*, зробив абсолютно однозначне визнання та визнання прав людини.

«Кожен має право на вільне вираження своєї особистості...» (Aus: Art.2 Abs.1GG)

«Всі люди рівні перед законом». (Art.3 Abs.1GG)

«У час, коли право було вперше встановлене, не було васалів і підлеглих і всі люди були вільні... За моїм розумінням, не можна вважати правильним те, що хтось вважає іншу людину за свою власність... Правдою є те, що причиною нерівності є насильство, полон, та несправедливість влади, до чого людина вже віддавна звикла і при звичайлась». (Aus:Ldr. III 42, 3-6)

«Усвідомлюючи свою відповідальність перед Богом та людьми... німецький народ... прийняв цей Основний Закон (Конституцію)». (Aus: Preamble GG)

«Бог сам є закон (право), а тому закон (право) є для Нього дуже цінним». (Aus: Ssp., Prolog)

Сьогодні «Саксонське зеркало» більше не є діючим правом, проте протягом століть воно створило німецьку і європейську історію в теорії та практиці. Його автор, Ейке фон Репков, здійснив вагомий вклад у розвиток європейської юридичної науки й заслуговує найвищої похвали.

¹ Sachsenspiegel. Landrecht. – Hannover: Karl August Eckhart, 1995.

² Sachsenspiegel. Lehnrecht. – Hannover: Karl August Eckhart, 1989.

³ Bürgerliche Gesetzbuch. – Berlin: Beck-texte im dvt. 62 Auflage, 2008.

⁴ Тищик Б.Й. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час). – Львів: Світ, 2006. – С.142.

⁵ Strassenverkehrsrechtordnung: – Berlin: Beck-texte im dvt. 5. Auflage, 2007.

⁶ Strafrecht Gesetzbuch: – Berlin: Beck-texte im dvt. 5. Auflage, 2007.

⁷ Nachbarschaftsgesetz des Landes Sachsen-Anhalt 1997

⁸ Grundgesetz. – Berlin: Beck-texte im dvt. 41 Auflage, 2007.

Отримано 15.10.2008

Резюме

Стаття посвячена історико-правовим передумовам, розробке, редакціям і прийняттю «Саксонського зеркала» – першої кодифікації німецького середньовікового права. Ця кодифікація мала більше розповсюдження і впливу на середньовікову, а також сучасну юридичну практику як в Німеччині, так і в інших країнах Середньовікової Європи на протязі XIII – XVII в. Значительное внимание автором статьи уделяется связи «Саксонского зеркала» и современного права в Федеративной Республике Германия.